

Individualus požiūris į masinę statybą

Apie tarptautinę konferenciją „Residential Architecture in the Soviet Baltics: Between the Standard and the Individual Design“

2019 m. kovo 15 d. Vilniaus universitete, Istorijos fakultete, vyko tarptautinė konferencija apie gyvenamąją architektūrą socialistinio laikotarpio Baltijos respublikose „Residential Architecture in the Soviet Baltics: Between the Standard and the Individual Design“. Konferencija yra Lietuvos mokslo tarybos finansuojamo Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto vykdomo projekto „Gyvenamoji architektūra sovietinėje Lietuvoje: tarp masinės ir individualios“ (S-MOD-17-21), vadovaujamo prof. dr. Marijos Drėmaitės, dalis.

Konferencijos tikslas – pristatyti sovietinio laikotarpio gyvenamosios architektūros tipologinį lauką. Būstų tipologizacijos išeities tašku pasirinkta nuosavybės forma, kuri tiesiogiai veikė pastatų architektūrinę raišką. Ši organizatorių pasirinkta analitinė perspektyva leido į glaudų pasakojimą sujungti pranešimus, skirtus sovietmečio gyvenamosios architektūros tipologijai, architektūrinei analizei, su praktinius klausimus keliančiais, į šiandienos aktualijas orientuotais tyrimais. O skirtinga architektūros teoretikų ir praktikų, dalyvavusių konferencijoje, profesinė patirtis lėmė, kad tiriamas objektas buvo pristatytas iš daugelio perspektyvų.

Pirmojoje konferencijos sesijoje, skirtoje sovietinio laikotarpio gyvenamojo būsto tipologijai, pranešimus skaitė Marija Drėmaitė (Vilniaus universitetas), Epp Lankots (Estijos meno akademija) ir Dimitrij Zadorin (architektas). Komentavo Andres Kurg (Estijos meno akademija). Teoriniu nuoseklumu išsiskyrę pranešimai, skirti būstų tipologijai, valstybinei ir kooperatinei statybai, pateikė susistemintą tiriamo objekto vaizdą. Nors sesijos metu buvo vaizdžiai atskleisti valstybinės ir kooperatinės, masinės ir individualios statybos skirtumai, tyrėja E. Lankots skatino nepamiršti kritiško žvilgsnio. Ji klausė, ar išties, kalbėdami apie individualius projektus, susiduriame su kita kultūra, kita logika ir kitu gyvenimo būdu nei masinėje statyboje. Eksperimentinis projektavimas, kaip centralizuotos planavimo sistemos dalis, neperžengia specifinių laiko ir erdvės ribų. Tad tai, ką šiandien esame linkę matyti kaip alternatyvą, visgi yra tos pačios sovietinės sistemos produktas.

Antroje konferencijos dalyje pranešimus skaitė Mait Valjas (Estijos architektūros muziejus), Liva Garkaje (Rygos technikos universitetas) ir Matas Šiupšinskas (Vilniaus universitetas). Komentavo Marija Drėmaitė (Vilniaus universitetas). Šioje dalyje buvo pristatyta tai, ką galėtume vadinti sovietmečio privačia statyba. Ir nors pati privataus būsto forma nėra tapati šiandienos privačios nuosavybės suvokimui, būtent šiame architektūros lauke labiausiai priartėjama prie tikrojo

eksperimento. Ar tai būtų estų architektūros žvaigždės Raine Karp privatus namas su 21 metro ilgio knygų lentyna, į darbo kambarį perdarytu balkonu ir to meto retenybe – organinio stiklo stoglangiais. Ar kuklūs nameliai Lietuvos kolektyviniuose soduose. Jų savininkų praktiniai sugebėjimai gauti statybinių medžiagų, kurios buvo deficitas, rasti darbininkų ar statyti savo rankomis atvėrė erdvę kūrybingumui. Kaip apibendrinamas sakė M. Šiupšinskas, sunku rasti sodo namelį, kuris būtų pastatytas nekeičiant tipinio projekto. Taigi remdamiesi pranešimų medžiaga galime teigti, kad tiriamuoju laikotarpiu būtent neformali erdvė tampa individualios architektūros lopšiu.

Baigiamojoje sesijoje, kurioje pranešimus skaitė Viltė Janušauskaitė (Vilniaus universitetas) ir Evelina Ozola (architektė), o komentavo Matas Šiupšinskas (Vilniaus universitetas), į sovietmečio gyvenamąją architektūrą buvo žvelgiama iš šiandienos perspektyvos. Žlugus Sovietų Sąjungai, visose Baltijos šalyse didžioji dalis būsto fondo buvo privatizuota. Kalbėdama apie privataus būsto skaičiumi Europoje pirmaujančią Latviją, E. Ozola šią situaciją įvardijo kaip architektūrinę visuomenės socialinės būklės iliustraciją – gyvename kartu, bet atskirai. Tai ypač išryškėja keliant sovietinių daugiabučių renovacijos, kuriai vykstant vėl būtina suburti būstų savininkus į bendriją, klausimą.

Latvių architektės nuomone, problema yra ir tai, kad renovacija dažniausiai suvokiama tik kaip pastato energetinio efektyvumo kėlimas, bet ne architektūrinis uždavinys. Panašų požiūrį išreiškė ir V. Janušauskaitė, kuri, pristaciūsi sovietinio laikotarpio kultūros paveldo politiką tuo metu naujų architektūros objektų atžvilgiu, kėlė jų konfliktiškos padėties šiandieniniame miesto kontekste klausimus. Renovuojamų sovietmečio daugiabučių autentiškumo ir integralumo išsaugojimo idėja dažnai prasilenkia ne tik su paveldo specialistų, bet ir su spalvingų fasadų pageidaujančių gyventojų interesais.

Vienos dienos Baltijos šalių tyrėjų susitikime buvo naujai įvertintas santykis tarp standartinio ir individualaus planavimo sovietmečio gyvenamojoje architektūroje. Konferencijos metu laiko skirta teorinėms diskusijoms terminologijos klausimais bei bendroms, nerimą keliančioms gyvenamosios architektūros įpaveldinimo realijoms. Išskirtinio konferencijos dalyvių, ypač architektų, dėmesio sulaukė sovietinių daugiabučių renovacijos tema.

Šis platus diskusijų spektras turbūt tik patvirtina teiginį, kad konferencijai pasirinktos temos aktualumas vis dar didėja, o su ja susijusių neatsakytų klausimų gausa leidžia tikėtis produktyvios pristatytų tyrimų tąšos. Kaip vaizdžiai, baigdama intensyvią dieną, apibendrino prof. dr. M. Drėmaitė, turbūt atėjo laikas perrašyti sovietinio laikotarpio architektūros istoriją, tik šį kartą iš gyvenamosios statybos perspektyvos.

Rugilė Rožėnė